

Andra roten, tomt 26

Kvarteret Varuhuset

Elfte roten 1637–57v

Kungsgatan mellan Västra Hamnen och
Korsgatan

Femte roten 1657h–70

Skolmästare Johan Bonde och hans änka "Ingrid skolmästers"

Rådmannen Thomas Bonde i Jönköping fick av Göteborgs magistrat den 7.9.1704 frågan (Ba:16, 121) om han kände en man Johan Bonde, som hade varit skolmästare här i staden och hade bott med sin hustru Ingrid gent emot svenska kyrkan på Kungsgatan med några barn. Magistraten hade i sin tur fått frågan från Amsterdam. I ett brev på tyska till Petter Wosburg ett par månader senare berättade magistraten om att Ingrid Skolmästares man Johan Bonde "hade bott rakt mitt emot svenska kyrkan söder i staden. där nu bokbindare mäster Dittlof Warnick bor." Johan Bonde hade två söner *Hans* och *Mattias Bonde* och två döttrar *Karin* och *Kerstin Bonde*. Magistraten visste inte, vart Hans tagit vägen. Matthis hade begett sig till Holland och därifrån "som man menar" till Ostindien, döttrarna hade rest till Norge. Johan skolmästare dog 1654 och begrovs den 23 mars samma år i svenska kyrkan men hans hustru Ingrid efterlevde honom till 1663 och begrovs den 12 juni detta år, vilket allt man finner riktigt noterat i kyrkboken från denna tid. Gamla människor har berättat, att Johan skolmästare varit gift en gång tidigare men inget bevis finnes om detta. Så långt magistratens decemberbrev 1704. Något fel finns det dock i magistratens eller mina anteckningar, ty Johan Bondes änka var antecknad med ett mantal i dåvarande rote 11 1648: samma år vände sig "Ingrid Johan Bondes" mot Hans guldsmed för okvädingsord.

Ingrid skolmästers 1656:–18, 1657:–9 +–9 1658: 1 2.26

Av handlingar i Göteborgs justitiekollegii arkiv januari och 7 mars 1665 framgår, att Ingrid skolmästers hade varit omgift med soldaten *Bryngel Andersson*. Hustru Margareta (jfr ovan Karin och Kerstin) frågades, hur det var fatt med arvskiftet efter Johan Bonde (Bandes), vad henne angick. Hon svarade att det var olöst på grund av hennes bror, som för "elak hanterings skull icke var fallen till förmynderskapet". I mars uppträdde Bryngel Andersson och styvdottern hustru Cherstin Johansdotter med *Sven Persson länsman (på Dahl)*, som var gift med ("ägde") den andra styvdottern. Två bröder befann sig på tyska orter. Hustru Cherstin sade sig förärat bröderna sin del och talade om svågern Sven Perssons del. Det fanns inga andra medel att betala gälden med. Vid överrätten den 21.6.1666 remitterade rådet på Johan Bondes dotters anhållan till rådsförvanten Peder Haraldsson att skifta hennes sal moders kvarlåtenskap mellan henne och soldaten Bryngel Andersson "hwarefter dhe sig för JustitieCollegio tee skohla".

Den 27 juni 1667 visade *Collegan vid trivialskolan Dn Petrus Andrae Lemnelius* rätten en obligation underskriven av *Bengt Nilsson i Stigberget*, *Lars Bagges efterleverska hustru Britta Mårtensdotter* och *Johannes Erics Campanio* såsom borgensmän för 20 rdr, vilka han den 10 juni 1663 utlagt till hustru Ingrid skolmästares begravning (ang. hennes stolrum se 1.71). Han hade utlovats god betalning samt 10 procent intresse (ränta) samt gården under tiden i försäkring. På grund av denna försträckning erhöll Lemnelius betalning genom hennes efterlämnade tomt. Det är väl den gården, kallad Johan Bondes arvingars tomt vid svenska kyrkan, som collegan Petrus

Andrae Lemnelius uppbjöd som sin underpant 3 maj 1669. *Lemnelii änka Elin Pehrsson* sökte 1692 bördsbrev för sin son Andreas, född 1679. Därefter tycks äganderätten ha övergått till

rådman Gert Braun Johan som 1669 sålde till

Amund Grefwe 1669–76, sedan hans sterbhus 2.26

G 1670–78 2 tomter

Beträffande boktryckaren Amund Nilsson Grefwe (död 11.2.1677) hänvisas till Hans Gillings-tams artikel i Svenskt Biografiskt Lexikon. Han anför där, att Amund Nilsson i ungdomen kallade sig *Grefander* och säges ha varit från Närke, varför han kan ha antas ha tagit sig namnet från Gräve sn (ÖR). Han var föreståndare först för professor Laurentius Olai Wallius i Uppsala 1635–38 och sedan för ärkebiskop Laurentius Gothus tryckeri på samma ort. Åren 1641–45 förestod han Ericus Schroderus tryckeri i Stockholm och blev 1646 ägare till detta, sedan det 1645 förlagts till Nyköping. I juli 1650 flyttade han tryckeriet till Göteborg. Han omtalas här 1655 som bosatt i rote sjutton. Hans första tryckeri i Göteborg bör ha legat vid Södra Hamngatan men efter branden 1669 uppbjöds den 30.8.1669 första gången rådman Gert Braun Johans hus och tomter vid Kungsgatan, som han sålt till boktryckaren Amund Grefwe. Flyttningen hit till Kungsgatan får sättas i samband med att hans tryckeri tidigare på året drabbats av våldeld. Från sin *hustru Sara Johansdotter* fick Amund Grefwe skilsmässa på grund av hennes otrohet. Troligen med anledning av denna skilsmässa verifierade Amund Nilsson Grefwe sitt i rätten inlämnade inventarium. Den första december 1665 fordrade *Erik Nilsson* 30 rdr för 5 veckors kost, varmed Erik Nilsson ”på magistratens befallning, såsom han föregiver” hade hållit Amund Grefwes frånskilda hustru.

Tideman Grefwe

1678–79, M1676: Tideman boktryckare 2 tomter

g 1678–80, åbo på en tomt, änkan 1680

Tideman Grefwe, som hade övertagit tryckeriet efter fadern, avled redan sommaren 1679 under ett besök i Stockholm. Han var gift med *Anna Corneliidotter*, änka efter *länsman Cornelius Johansson* och dotter till *skepparen Cornelius Johansson och Kerstin Svensdotter*. Hon överenskom 1680 med svågern *bokbindaren Nils Amundsson*, att hon skulle behålla tryckeriet och ”den nya gården” under att Nils Amundsson skulle få den obebyggda tomten.

Av tomtöreslängderna får man en något förvirrande bild av de båda tomternas fortsatta historia. Det var tydligen den östra delen, som behölls av Anna Corneliidotter, medan den västra kan ha övertagits av Nils Amundsson, eftersom den i fortsättningen beboddes av bokbindare.

Lars Lönbom

1681, G 1681–82, åbo på en tomt.

Anna Corneliidotter (död 1721) fortsatte tryckerirörelsen med hjälp av sina tre senare män Lars Lönbom (först hennes gesäll, nämnd här 1681–82, död 1685), *Jöns Rahm* (död 1695) och *Zacharias Hageman* (död 1725: hon var alltså sammanlagt gift fem gånger. Det är obekant, varför varken hon eller hennes senare män förekommer i bakugnslängden 1696 eller senare. Man kan endast gissa sig till att hon sålt gården och flyttat till annan plats. 1696–98 års tomtöreslängder upptar här ”Mäster Glantzenberg”, d.v.s. *snickaren Hans Glantzenberg*. I bouppteckningen efter hans hustru *Ella Nilsson (Bergman)* 1698 (1698:587) upptas skuld bl.a. till ”hustru Grefwe”. Kan det vara detta hus, som Hans Glantzenberg åsyftar, då han den 21.2.1699 klagade över

att hans svågrar *Nicolaus och Lars Bergman* ohemult försålt hans gård, så att han ”med sina och deras systers barn ej visste, var de sig hålla hava”? Sonen *Johans* arv sades dock 1707 inestå hos *styckjunkaren Måns Trana* (se 2.145 och 3.55) och vara bundna till den s.k. ”Pannemakaregården”.

I bouppteckningen efter *Ella Nilsson* (Bergman) talas om ”barnens fäderne av förra giftet”. Tydligt har hon förut varit gift med den *Måns Helsing*, vars barns förmyndare sålde gården mellan mästare *Anders Olofsson* skräddare och bokbindare *Detloff Warnecke* i väster. Barnens förmyndare skulle alltså vara identiska med *Hans Glantzenbergs* svågrar *Nicolaus och Lars Bergman*. Köpesumman var 400 d smt och köpare var

snickaremästare Olof Andersson,

(uppbud 13.2.1699, då gården säges ha varit ”avlidne *Måns Helsing*s gård”) Medel till gårdens betalande (300 d smt) lånade *Olof Andersson* (död 1707) den 15.12.1698 av *handlanden Frans Schröder*. Åren 1708–10 ägdes gården av *Olof Anderssons* änka, 1711–14 av *handlanden Sven Nilsson Muus* och 1715 av *handlanden Johan Pettersson*. Denne sålde den 18.11.1719 för 1 300 d smt och en diskretion av 50 daler (uppbud 23.11.1719) till

bokbindaremästare Torsten Winberg (1683–1766, burskap 5.5.1712), gift *Christina Nilsson* (*Grefwe*, begr. 4.2.1756) Gården sades då ligga ”mellan skräddare *Lars Hjortmans* änka i öster och bokbindare *Detloff Warnecks* änka i väster”. *Winberg* köpte även boktryckaren *Amund Grefwes* västra tomt, som ärvts av *Winbergs* svärfader *Nils Amundsson* bokbindare, Denne avled hastigt och oförmodat, efterlämnande *änkan Sophia Zilleroth*, som i mars 1694 instämde *knivsmeden Gabriel Hillebrandt* för att stå till svars för makens död. Hon måste ha gift om sig med den bokbindare (*Jörgen*) *Detloff Warnecke* (burskap 4.11.1695), som förekom i tomtörelängden 1696–1713, efterföljd av sin änka 1714–23. *Sophia Zilleroth* begärde 1 april 1723 värdering och auktion på hennes gård på Kungsgatan. Hennes härvarande barn och mågar *bokbindare Torsten Winberg* och *Johan Georg Lange* hade ingenting däremot men *Winbergs* hustrus fädernas arv inestod.

Mågen och grannen i öster bokbindaren *Torsten Winberg* ärvde en femtedel och blev ägare av sammanlagt fyra femtedelar i ”avlidne bokbindaremästare *Nils Grefwes* ödetomt på Kungsgatan mellan klockaren *Matthias Lignelius* änkas hus i väster och bokbindare *Winbergs* i öster” genom köp av av sina svågrar bokbindaren *Tideman (Nilsson) Grefwe* (1/5) *pastor Lars Nyberg* (1/5) och bokbindaren *Johan Georg Lange* (”en halvpart”) under perioden 1724–30 tillsammans för 220 d smt (uppbud 22.2.1731) Inte förrän 1748 bebyggdes tomten efter branden 1721. – Bokbindaren *Tideman Grefwe* och hans hustru omtalas i Lidköpings mantalslängd 1729 (västra delen)

10.8.1752:” Emedan bokbindaren Mästare *Torsten Winberg* tillika med dess hustru *Christina Winberg* enligt deras i vittnens närvaro den tredje innevarande augusti månad utgivna och underskrivna köpebrev till rådmannen herr *Johan Mellenberg* (1702–1767) försålt för 3.800 dalers köpeskilling jämte en diskretion av 50 daleri samma mynt deras här i staden vid Konungsgatan, mellan hovrättskommisarien och stadsfiskalen herr *Anders Maijgrens* gård å ena och fattighusföreståndaren Herr *Lundells* bebyggda tomt samt hus och gård å andra sidan belägna hus och gård tillika med en där bredvid å västra sidan varande obebyggd tomt. Alltså låter rådmann *Mellenberg* samma hus och gård samt obebyggda tomt för berörda 3.800 d smt köpeskilling samt 50 daler samma mynts diskretion första gången uppbjudas.”

Redan 1755 står fastigheten upptagen som *herr Martin Sandbergs* fabrik. Det rörde sig om en klädesfabrik, som Martin Sandberg startade tillsammans med brodern *Niclas Sandberg*, Johan Mellenberg, *Johan Anders Lamberg* samt *Erik Herndahl* men som Martin Sandberg ägde ensam från 2.1.1758 till sin död 1759.

Martin Sandberg, som avled barnlös 16.2.1759 hade många järn i elden och hann inte ägna sin egen affärsrörelse tillräcklig uppmärksamhet. Han hade erhållit burskap i Göteborg 16.12.1740, blev bisittare i handelssocieteten 1743, föreståndare för hospitalet efter brodern Niclas 1752 och riksdagsman 1755. Vid bouppteckningen den 19.5.1760 översteg skulderna tillgångarna med 3 000 d smt. Utom sitt bostadshus vid Östra Hamnen angavs han äga hus och gård på Kungsgatan gentemot domkyrkan, värt 7 000 d smt, hus och gård på samma gata vid Vallen, 3 500 d smt samt en klädesstamp och en liten mjölkvarn i Mölndal. 1 800 d smt. – 6.15, Kronobag. kallas hans andra gård 1745, som han erhållit genom äktenskapet med *Brita Maria Camitz*, född 1712, änka efter *Hans Larsson Liedgren*, begr. 16.7.1761 (efterlämnande sex barn med B. M. C.) Brita Maria gifte sig tredje gången 1672 med *brukspatronen och bergmästaren Gustaf Lundstedt*. f 1710, död 1766.

Den klädesfabrik, som Martin Sandberg och övriga handelsmän startat här på Kungsgatan överogs 1759 av den Vänersborgsfödde *handelsmannen Sven Eriksson Kullman*, född 1715, som dock avled redan 1762 Klädesfabriken hade Kullman brukat med hjälp av *klädesmakare Jonas Floberg* och överskäraremästare Christian Bittner. I bouppteckningen den 31.5.1763 efter Kullman sades han enligt Wilh. Berg ha ägt ”2/3 av gården på Kungsgatan, där klädesfabriken låg (1/3 ägdes av Floberg), 5.600 d smt, vidare själva fabriken med fem vävstolar (utom 4, som då ej var igång), en Drouettevävstol med överskärare med två pressar, därtill en stamp i Mölndal med kvarn därtill” etc. Den ägdes 1765 av Kullmans änka *Maria Hülphers*. Fabriken och hela verksamheten övertogs före 1775 av Jonas Floberg, som hade erhållit burskap 25.9.1752. Ännu i bouppteckningen efter hans andra hustru Brita Kling den 6.7.1784 sades klädesfabrikör Floberg äga hus och gård på Kungsgatan mellan rådmanskan Majjgrens arvingar i öster och bagare Jonas Ahlgren i väster med färgeri och överskäreri, 1 561 rdr specie. 1790 ägde han fastigheten tillsammans med *spegelfabrikör Peter Flygare*. Jonas Floberg avled 13.3.1794 och bouppteckningen samma år upptar 2/3 av tomten vid Kungsgatan, bebyggd med bodar, som ärvdes av barnen till hans avlidna hustrus systerdotter g m *sjökaptan Jon Berndtsson (Åhlbotten)*. Det är dessa två tredjedelar, som i tomtöreslängden 1795 betecknas som

handelsman Jacob Svahnbergs

bod medan Flygares tredjedel hade övertagits av *handelsman Peter Wedelin*.

Handelsman Carl Gustaf Lundgrens försäljning till handelsmannen Jacob Svahnberg av fastigheten 2.25 (uppbud 3.9.1798) bör ha inneburit att de bytte tomter, ty enligt tomtöreslängderna 1800–02 kallas 2.26

Handelsman Carl Gustaf Lundgrens kreditorers hus.

Hyresgäster *handlanden Nathanael Ekeroth* med hustru, *handl. B Lundin*, ogift, *Kungl. hovpredikanten, adjunkten vid Domkyrkan Olof J Andrén* med hustru, *ostindievagnmakare And. Sjöstedt* med hustru.

Tomten såldes efter branden av *Gustafva Lundgren* till handlanden *Gustaf Henric Ekman* (uppbud 28.7.1806), som hade blivit hemlös sedan hans hem i kv. Biskopen hade brunnit ned 1804. Huset innehades ända till 1910 av den Ekmanska familjen.